

Педагогічний дискурс, випуск 15, 2013

инструментальную музыку. Рассмотрено значение польских музыкантов в развитии профессиональной музыкальной культуры и образования на Подолье.

Ключевые слова: музыкальное искусство, польские музыканты, инструментальная музыка, Подолье, концертная деятельность, педагог-музыкант.

Summary

H.V.Ozymovska

The Historiography of the Polish Composers-Pedagogs on Podillia

In the article the vital and creative way of composers of the Polish origin is considered on Podillya of end of XVIII – XIX of centuries – Vladyslav Zarembo, Tadeysh Ganutskiy, Anton Kotsipinskiy, Mykhajlo Zavadckiy. Pedagogical, concerto, musically-critical, elucidative activity of artists that carried out a ponderable contribution to further development of regional musical art is analyzed. Creative and pedagogical work of polish figures is investigational in basis of that the Podolsk folk song lies at stored traditions and carried them in instrumental music. The value of the Polish musicians is considered in development of professional musical culture and education on Podillya.

Key words: musical art, Polish musicians, instrumental music, Podillya, concerto activity, teacher-musician.
Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.

УДК 37.015.2 : 930.1 (436)

Г.Д.ОЛЕКСІВ,
старший викладач
(м.Львів);
О.І.ШИЙКА,
викладач
(м.Львів)

Особливості формування педагогічної історіографії в Австрії до середини XIX століття

В статті розглянуто особливості формування педагогічної історіографії в Австрії до середини XIX століття. В контексті історичного розвитку держави наведено характеристику основних джерел, з якими пов'язані початки австрійської педагогічної історіографії. Це, зокрема, оповідальні джерела (публіцистичні, історичні праці, фольклор, літературні твори, літописи, хроніки тощо), дидактичні джерела (праці з методики навчання та виховання, підручники, статутні шкіл, курси лекцій і тому подібне), документальні джерела (директивні та інструктивні документи уряду, статистичні дані тощо).

Ключові слова: Австрія, педагогічна історіографія, історико-педагогічні джерела, формування австрійської джерельної бази у галузі педагогіки.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Одним із важливих завдань, що виникає сьогодні при модернізації системи освіти України є необхідність вивчення особливостей та досягнень наукової педагогічної думки зарубіжних країн. До складових такого досвіду належать фундаментальні дослідження системи освіти, методологія, що ґрунтується на працях зарубіжних педагогів, відомі та маловивчені ідеї вчених: філософів, істориків, культурологів, соціологів, психологів, педагогів.

Адже стало очевидним, що здійснення реформаційної діяльності в галузі освіти має опиратися на ґрунтовну основу у вигляді фундаментальних і прикладних досліджень. З іншого боку, практика реалізації реформ наочно свідчить про брак аналітико-теоретичного матеріалу при проектуванні ключових компонентів програми майбутніх перетворень. Окреслена прогалина має бути заповнена системними дослідженнями із соціокультурної історії освіти, проведеними у єдності цивілізаційного контексту певної країни та епохи.

Саме тому протягом останніх років історичний досвід розвитку системи освіти розвинутих країн користується підвищеною увагою. Це, зокрема, США, Німеччина, Франція, Велика Британія, Японія тощо. Об'єктом нашого дослідження обрано історіографічний аспект розвитку системи освіти Австрії. Її досвід є особливо цікавим у сфері реформування системи освіти. Маючи можливість обирати із багатьох варіантів та моделей австрійці обрали «повільний поступ» в освітній галузі, відмовившись від революцій на користь контрольованого еволюційного розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій... У багатьох зарубіжних літературних джерелах досить детально розглянуто історію становлення системи освіти Австрії. Це, зокрема, фундаментальні праці Г.Енгельбрехта, Н.Гаммерштайна, колективу авторів у багатотомному виданні «Історія університету в Європі» за редакцією В.Рюґа тощо. Аналіз окремих аспектів розвитку австрійської системи освіти відображений у працях О.Вишневецького, Л.Фаннінґер, М.М'яковського, Л.Баїк, Г.Кемінь та інших науковців. Проте у вітчизняній науково-педагогічній літературі питання опису

джерел педагогічної історіографії розвитку системи освіти в Австрії на сьогодні ще не знайшли достатнього відображення.

Формулювання цілей статті... В австрійській історіографії усіх епох є помітним наступний факт: незважаючи на те, що Австрія протягом століть активно підтримувала зв'язки із навколишнім світом, в ній деякою мірою відсутня цілісність зі світовою історією. Саме це частково сприяло формуванню «провінційної самосвідомості». Відомий випускник Віденського університету, австрійський та польський публіцист, мандрівник і натураліст, виходець з Галичини Ян Льгоцькі слушно зауважив те, що «в Австрії був відсутній широкий погляд із одночасною спроможністю до синтезу; такий світогляд рідко переходив межі Центральної Європи» [5, с.6].

Відзначивши цю особливість, зазначимо, що весь процес формування австрійської педагогічної історіографії доцільно поділити на початковий етап (передетап) (до середини XIX століття) та етап науково-методичних досліджень матеріалів у галузі виховання та навчання (від середини XIX століття до сьогодення).

Метою статті є спроба описати джерела початкового етапу формування австрійської джерельної бази у галузі педагогіки та сформулювати передумови її наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу... Отже, основні джерела, з якими у формі повідомлень чи представлення фактів та подій у галузі навчання та виховання пов'язані початки австрійської педагогічної історіографії, є такими:

I. Оповідальні джерела (наукові, публіцистичні, історичні праці, фольклор, літературні твори, літописи, хроніки, біографії тощо).

Хоча на сучасних австрійських землях у перші століття після народження Христа й існували відповідні передумови, проте немає даних про певні писемні джерела, які б щось повідомляли про процеси виховання чи навчання на території австрійських земель у цей період. На основі інших джерел та припущень можна стверджувати, що у римських провінціях існували традиції античного виховного мислення та певні освітні формування [1, с.28].

У VIII столітті територія сьогоденішньої Австрії була частиною імперії Карла Великого. У ту епоху ініціатором відкриття перших освітніх інституцій була християнська церква. Це були школи при соборах та монастирях, що готували переважно майбутніх священнослужителів. Від них вимагалось вміти читати, копіювати манускрипти, збирати і впорядковувати бібліотеки. Регулярні, діючі школи виникли при монастирях у VII –VIII ст.н.е., а у IX столітті уже при всіх монастирях були школи для дітей з околиць.

Найбільш відомими і такими, що давали найкращу освіту були школи при монастирях у містах: Фульда (Fulda), Райхенау (Reichenau), Гіршау (Hirschau), Гандерсгайм (Gandersheim), Герсфельд (Hersfeld), Зальцбург (Salzburg), Санкт-Галлен (St.Gallen). Навчання у них тривало 8-10 років. Хлопчиків віком 10 років зараховували до школи і, досягнувши 18 років, вони ставали дійсними членами ордену [3, с.30].

Хоча у тогочасних школах приділяли значну увагу навчанню та інтелектуальному розвитку учнів, все ж основною їх метою була монастирська дисципліна та «упокорення тіла». Тобто школи здійснювали підготовку майбутніх монахів. Це був курс із монастирського життя, який зводився до трьох основних чернечих обітниць: послуху, чистоти та вбогості. Основними методами навчання того часу були: бесіда «питання – відповідь», диктант, читання книг [2, с.4–6].

Починаючи із VIII століття з'являються записи в історичних хроніках, документах монастирів, листах, на основі яких можна зробити висновок про існування шкіл та можливостей для викладання і навчання. Такі писемні пам'ятки тієї епохи як, наприклад, «*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*» (трактат про навернення баварців та каратанців, авторство якого приписують зальцбурзькому єпископу Адальвіну), надають цінну інформацію про освітню та місіонерську діяльність Зальцбурзької єпархії.

Літописи бенедиктинського абатства Їотвайг, що датуються XII століттям, також приділяють значну увагу діяльності монастирських шкіл. У пізньому середньовіччі стали поширеними також і інші джерела про освітню діяльність (навчальні настанови, переліки лекцій, акти факультетів тощо). Окремі зразки придворної поезії стали свідченням про освітню діяльність рицарських академій.

Безцінним джерелом, що відображає масштаби та особливості освітньої діяльності університетів стали іменні списки студентів (матрикули), що вказували їх походження, а також каталоги бібліотек. Саме переліки складу та змісту бібліотечних фондів передусім у монастирях свідчать про те, в який спосіб нагромаджували та передавали знання молодшому поколінню в епоху середньовіччя [1, с.29].

Факт існування багатьох писемних джерел про шкільництво, навчання та виховання в добу Нового часу загальновідомий, і пояснюється тим, що в цю епоху з'явилися дешевші матеріали для письма та книгодрукування (папір). Окремі питання, що безпосередньо чи опосередковано

стосуються шкільної або університетської освіти, відображені в державних, міських або церковних архівах (документи дієцезій, парафій, монастирів). Важливим джерелом є також річні збірники документів, наприклад, «*Litterae annuae provinciae Austriae Societatis Iesu*» (двотомна історія Австрійської провінції Товариства Ісуса), «*Annales Provinciae*» (хроніки провінцій) ордену піарів [1, с.30].

Отже, до першої групи джерел переважно віднесено загальнотеоретичні праці сучасників досліджуваного періоду. Це – публіцистичні, історичні праці, фольклорні, літературні твори та інші джерела, що з різних аспектів висвітлюють досліджувану проблему. У таких джерелах, більше ніж у всіх інших, події відображені крізь призму свідомості їхніх авторів. Проте, без сумніву, їхнє значення є важливим для історії Австрії.

II. Дидактичні джерела (підручники, статuti шкіл, курси лекцій)

Ця група історико-педагогічних джерел набула теперішнього значення в Австрії дещо пізніше. Над педагогічними реаліями, шкільництвом, питаннями виховання роздумували мислителі багатьох епох, судження різних авторів були доволі цінними, проте залишались відомими переважно лише в австрійському масштабі.

В епоху Середньовіччя освітня та виховна діяльність підлягали впливу філософсько-теологічних течій Західної Європи. Особливо помітно це в працях австрійського богослова і філософа штирійського абата Енгельберта фон Адмонта (1250-1331), який є автором ряду трактатів. Його праці, поряд із даними із природничих наук та історії містять також і педагогічні роздуми.

Видатним автором є чернець-картезіанець Ніколас Кемпф (1415-1497), який залишив кафедру у Віденському університеті для того, щоб вступити до монастиря. У своєму діалозі «*De recto studiorum fine ac ordine et fugiendis vitae saecularis vanitatibus*» він доводив значення навчання для самоосвіти та саморозвитку, а також обґрунтовував значення науковості освіти у прагненні до християнської досконалості [1, с.31–32].

Із початком епохи Нового часу почалось нормування навчальних курсів. Застосування управлінських та мотиваційних заходів в освіті знаходили все ширше застосування не лише в початковій, але й в університетській освіті. Методи виховання та навчання почали активно дискутуватися, з'явилися відповідні друковані праці. Перш за все надзвичайно плідним у ці століття виявився синтез реформаторських та гуманістичних педагогічних ідей, які німецький гуманіст, теолог, педагог, сподвижник М. Лютера та систематизатор його вчення Ф. Меланхтон використав для розвитку шкільництва. Саме він написав більшість підручників для протестантських шкіл, серед них посібники з латинської та грецької граматики, логіки, риторики, діалектики, богослов'я, фізики, розроблені програми для гімназій. Ідеї удосконалення шкільної освіти знайшли відображення у «Саксонському шкільному плані» (1528) Ф.Меланхтона. Для розробки шкільного статуту земської школи м. Грац (1574) був запрошений учень Ф.Меланхтона професор з м.Росток Давід Хитреус (1531-1600) [1, с.33].

Із великих університетських центрів даної епохи (Віттенберг, Тюбінген, Страсбург) залучались ректори і професори, їхні уявлення про навчання та виховання формували основи педагогічної думки. Також і вони мали враховувати австрійські регіональні та ментальні особливості.

Доволі своєрідною та досить консервативною була австрійська педагогічна думка в епоху домінування в освітній галузі ордену єзуїтів. Їм удалося підпорядкувати усе вище шкільництво та університетську освіту країни навчальному статуту ордену єзуїтів «*Ratio Studiorum*» (повна назва «*Ratio atque Institutio Studiorum Societatis Iesu*»). Саме цей документ у редакції 1616 року став основою університетського устрою в Австрії. Особливо негативним був його вплив на вивчення юридичних та медичних наук, що були поза межами інтересів єзуїтського ордену [4, с.322].

Із приходом епохи просвітницького абсолютизму вплив єзуїтського ордену в сфері освіти був поступово обмежений. Імператриця Марія Терезія цілеспрямовано розпочала освітні реформи, що були, передусім, спрямовані на модернізацію університетів. Відповідальність за їх практичну реалізацію було покладено на її придворного лікаря, видатного австрійського діяча епохи Просвітництва Герарда ван Світена.

За дорученням імператриці він склав новий навчальний план для медичного факультету Віденського університету, що відповідав усім тогочасним вимогам підготовки лікарів. Цей документ є цінним документальним свідченням започаткування реформ у сфері університетської освіти. У проєкті було заплановано відкриття нових кафедр хірургії, ботаніки, хімії, а також ботанічного саду та університетської клініки [4, с.321].

Уже наприкінці XVIII століття виникли сприятливі передумови для зародження наукової педагогіки, орієнтованої на практичні потреби. Із цими прогресивними тенденціями пов'язані, перш за все, імена Франца Міхаеля Фіртгальтера (1758-1827) та Франца де Паула Ґахайса (1763-1809). Австрійський педагог, письменник та публіцист Франц Фіртгальтер працював над

удосконаленням методик навчання, був автором великої кількості підручників для середньої школи, вперше в Австрії започаткував вчительські семінари.

Франц де Паула Гахайс – відомий австрійський історик та педагог, у 1788 році він вийшов із ордену піарів для того, щоб розпочати вчительську працю, а згодом зайняти пост директора початкової школи. Він є автором численних навчально-методичних та історичних наукових праць.

Видатною у процесі розвитку австрійської педагогічної науки початку XIX століття є постать віденського архієпископа Вінсента Едуарда Мільде (1777-1853). Він першим австрійським професором кафедри педагогіки Віденського університету, ініціатором вивчення галузей пенітенціарної, соціальної, християнської педагогіки як наукових напрямів, автором численних підручників та наукових праць. Суттєву роль у розвитку австрійської педагогічної науки відіграли праці видатного реформатора австрійської системи освіти Франца Серафіна Екснера (1802-1853), автора «Плану розвитку організації гімназій та реальних шкіл в Австрії»; вчених-педагогів XX століття Алоїса Гьофлера (1853-1922), Едуарда Мартіняка (1859-1943), Ріхарда Майстера (1881-1964) [1, с.32–33].

Описані джерела є узагальнюючими працями, які уже більшою мірою підходять до оформлення педагогіки як окремого напрямку наукових досліджень.

III. Документальні джерела (акти, постанови, статистичні, картографічні дані)

Починаючи з XV століття ця група історико-педагогічних джерел набирає все більшого значення. Офіційні повідомлення дають можливість точно визначити дату тої чи іншої події Вони безперечно є дуже інформативними, але деколи їх важко інтерпретувати. Першим замовником таких документів стала церква. Як приклади подібних документальних джерел можна навести опис візитації усіх монастирів провінції Йоганна Шліхтпахера, єпископа з м. Мельк (XV століття). У часи Реформації такі візитаційні описи набувають все більшого значення як в католицькій, так і протестантській церквах. Як приклад, можна навести свідчення папського легата, кардинала Джованні Франческо Коммедоне, якого папа Пій V уповноважив провести візитацію церков та монастирів Австрії. Відповідний звіт згодом був опублікований у виданні бенедиктинського ордену «*Studien und Mitteilungen aus Benediktiner – und dem Zisterzienser-Orden*». Згодом таку ж візитацію проводив кардинал Мельхіор Клесль [1, с.34].

У XVIII столітті Марія Терезія проголосила шкільництво політичною справою. У 1760 році вона створила придворну комісію із навчальної діяльності, яка стала центральним органом, що планував та здійснював управління університетами та гімназіями.

Надалі держава вимагала звітів про діяльність освітніх установ. Вже у 1751 році чиновники землі Штирії запровадили практику систематичного узагальнення даних про діяльність шкіл на їхній території. У 1770 році проведено перепис усіх дітей шкільного віку в Нижній Австрії та опубліковано відповідне статистичне зведення.

Починаючи із 1774 року такі дані уже почали збирати в масштабах всієї імперії та опублікували в «Альманахах». Відповідальними за це були комісари або куратори шкільних округів. Остаточні дані публікували у річному звіті придворної комісії з освіти «Про стан гімназій у всіх провінціях імперії» (1814-1846) [1, с.35].

Вже у XX столітті дані про стан освіти публікують в «Австрійських щорічниках» (1920-1937, 1945-1980) (розділ «Навчання, виховання та освіта»). У 1950-х роках відповідні дані почали передавати до міжнародного бюро з питань освіти в Женеві для їх оприлюднення.

Зростання рівня освіти державних службовців, референтів та репортерів, врахування їхнього взаємозв'язку з науково-освітніми установами сприяли зростанню якості та достовірності цієї групи історико-педагогічних джерел. Їх вивчення дозволяє науковцям простежити певні особливості становлення та зростання ролі освітніх установ в окремих регіонах країни.

Висновки... Отже, весь масив основних первинних джерел, з якими пов'язані початки австрійської педагогічної історіографії можна поділити на три групи. До першої групи (оповідальні джерела) віднесено загальнотеоретичні праці сучасників досліджуваного періоду. Другу групу (дидактичні джерела) утворюють праці з методики навчання та виховання, методичні посібники і підручники, статuti шкіл, курси лекцій. Третя група (документальні джерела) – це широке коло різноманітних архівних та друкованих джерел документального характеру. Серед них, зокрема, – директивні та інструктивні документи австрійського уряду, статистичні, картографічні дані тощо.

Перспективи подальших розвідок... Австрійський педагог та історик Г.Енгельбрехт зазначає, що вперше науково-методичні дослідження у галузі виховання та навчання та відповідної історіографії стали практикувати починаючи із половини XIX століття [1, с.35]. Низка обставин сприяла тому, щоб уможливити науковий доступ до цього часткового аспекту культурного життя суспільства та створити ширшу базу історіографії. Це, зокрема: заснування Імператорської академії наук у Відні (1847 рік) та Інституту австрійських історичних досліджень (1854 рік), реформа австрійських

університетів тощо. Усі вони, стимулюючи до критичної переоцінки минулого та певних дискусій у галузі педагогічної історії, залишають широке поле для наукових досліджень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Engelbrecht H. Geschichte des österreichischen Bildungswesens. 1. Von den Anfängen bis in die Zeit des Humanismus / H. Engelbrecht. – Wien : Österreichische Bundesverlag, 1982. – 472 s.
2. Graves F. History of Education During the Middle Ages And the Transition to Modern Times / F. Graves. – New York : Kessinger Publishing, 2004. – 344 p.
3. Konrad F.-M. Geschichte der Schule von der Antike bis zur Gegenwart / Konrad F.-M. – München : Drukerei C.H.Beck, 2007. – 124 s.
4. Schübl E. Der Universitätsbau in der Zweiten Republik / E. Schübl. – Wien : Verlag Berger Horn, 2005. – 490 s.
5. Steinen W., von den: Der Kosmos des Mittelalters. Von Karl dem Großen zu Bernhard von Clairvaux. 2. Aufl. Bern–München: Franke-Verlag, 1967. – 408 s.

Анотація

Г.Д.Олексив, О.І.Шийка

Особенности формирования педагогической историографии в Австрии до середины XIX века

В статье рассмотрены особенности формирования педагогической историографии в Австрии до середины XIX века. В контексте исторического развития государства приводятся характеристика основных источников, с которыми связаны начала австрийской педагогической историографии. Это, в частности, повествовательные источники (публицистические, исторические труды, фольклор, литературные произведения, летописи, хроники и тому подобное), дидактические источники (труды по методике обучения и воспитания, учебники, статуты школ, курсы лекций и т.п.), документальные источники (директивные и инструктивные документы правительства, статистические данные и т.п.).

Ключевые слова: Австрия, педагогическая историография, историко- педагогические источники, формирование австрийской источниковой базы в отрасли педагогики

Summary

H.D.Oleksiv, O.I.Shyika

The Peculiarities of the Pedagogical Historiography in Austria till the Middle of the 19th Century

The article deals with the peculiarities of the pedagogical historiography in Austria till the middle of the 19th century. Characteristics of the main sources connected with the principles of the Austrian pedagogical historiography are given in the context of the historical development of the state. They are: narrative sources (journalistic, historical articles, folklore, literary works, chronicles etc.), deductive sources (works on teaching and education methods, textbooks, school regulations, courses of lectures etc.) and documentary sources (guidelines and instructions of government, statistics data etc.).

Key words: Austria, pedagogical historiography, historical and pedagogical sources, formation austrian base of pedagogical sources.

Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.

УДК 37.011.3 (09) (477)

В.В.ОЛІЙНИК,

кандидат педагогічних наук
(м.Хмельницький)

Шкільне свято як засіб виховання учнів у загальноосвітній школі України (друга половина XIX ст. – 20-ті роки XX ст.): історіографія та джерела дослідження

У статті здійснено науковий аналіз історіографії та джерел малодосліджуваної проблеми – шкільне свято як засіб виховання учнів у загальноосвітній школі України другої половини XIX ст. – 20-х роках XX ст. Джерельна база дослідження характеризується залученням значної кількості джерел, різноманітних за походженням.

Ключові слова: шкільне свято, історіографічний аналіз, історіографічний огляд проблеми, джерельна база дослідження, історія шкільництва, загальноосвітні навчальні заклади, навчально-виховний процес, виховання школярів, змістовно-організаційні аспекти, особливості проведення свят.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Важливим завданням на сучасному етапі розбудови української держави є виховання школярів на гуманістичному, демократичному та національному принципах. Про це йдеться в законах України «Про освіту» (2006), «Про загальну середню освіту» (1999), у Національній доктрині розвитку освіти (2002), Програмі розвитку виховання в системі освіти України на 2003–2012 роки (2003). Виховання підростаючого покоління має здійснюватися на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях,